



Сяргей Харэўскі

...нашая гісторыя мае
нашмат болей фарбаў...

Срэбнае сьвятло

Вяртаньне фотамайстра і мастака Сяргея Вішнеўскага

“Камера бачыць куды вастрэй, чым чалавечае вока, дык чаму б ёю і не пакарыстацца” — казаў у свой час выбітны амерыканскі фатограф Эдвард Уэстан. І насамрэч, чаму ж не пакарыстацца было фотапаратам?

Скульптуру стварае аб’ём, жывапіс – фарбы, а фатаграфію – сьвятло. Тое рэальнае сьвятло, што пераўтварае соль срэбра ў срэбра цёмнае... Гэта й ёсьць галоўны мастацкі сродак фатаграфіі. Срэбнае сьвятло...

З-за фатальнага зьбегу акалічнасьцяў гісторыя беларускага фотамастацтва пачала рабіць толькі першыя крокі на мяжы XX і XXI стагоддзяў. Гэтая прыкрасць ня так абурнае, як проста дзівіць, зважаючы на нашу паўтарастагоддзевую фатаграфічную спадчыну.

Нашая традыцыя фотамастацтва была запаткаваная разам з беларускай фатаграфіяй наогул. Першы мастацкі здымак зроблены Альбертам Сьвяйкоўскім яшчэ ў 1854 годзе. Гэта быў эпічны краявід Вільні. А ўжо фотаздымкі Язэпа Чаховіча (які, дарэчы, здымаў паўстанцаў 1863

году), укладзеныя ў альбом «Виды Вильны», атрымалі залатыя і сярэбраныя медалі на міжнародных выставах у Парыжы, Рыме і Маскве.

Чаховіч больш-менш вядомы тым, хто цікавіўся гісторыяй нашае культуры. А многія імёны невядомыя нават адмыслоўцам. Напрыклад, у бібліятэцы Ягелонскага ўніверсітэту ў Кракаве захоўваецца выдатны ўнікальны фотопартрэт менскага біскупа Адама Вайткевіча, зроблены адным з першых менскіх фатографіаў Эмерыкам Адамовічам. Ёсць падставы меркаваць, што ён зроблены паміж 1865 і 1869 гадамі. Як і сотні іншых фотатвораў Адамовіча, гэты здымак пакуль невядомы публіцы. Зрэшты, як і фотаздымкі яшчэ аднаго майстра XIX стагоддзя з Менску – Леона Дашкевіча, чье імя паўстагла з забыцця толькі напрыканцы XX-га стагоддзя.

Першы з вядомых на сёння ў Беларусі ўласна мастацкія пастаноўчаныя здымак простых людзей датаваны 1889 годам. Гэты твор фатографа Міхала Блаж-



У майстэрні.



Сяргей ВІШНЕЎСКИ.

ко з Хоцімскага раёну перахоўваецца ў калекцыі Раманюкоў. Сьвяточна ўбраныя дзеці ў цёмным пакоі, куды ўрываецца сноп ваконнага сьвятла. Контражур. Не разгледзець дзіцячых вачэй... Таму імгненню ўжо без малага 110 гадоў...

Зусім малавядомая і беларуская фатографія пачатку XX стагоддзя – з краявідамі Яна Булгака, пейзажнымі стэрэафатографіямі Фёдара Ястрэмскага, партрэтнымі і жанравымі творамі фатографа з Давыд-Гарадку Міхала Зубея.

Бадай, па ўсім нашым краі сярод пажоўклых дакументаў, абразкоў і выцінак са старых газетаў можна адшукаць сотні тысячаў старасьвецкіх здымкаў. З іх на нас глядзяць нашыя прадзеды, дзяды, крэўныя й далёкія сваякі. Ахайна апранутыя, з пачуцьцём упэўненасці ў сабе і ў сваіх блізкіх. Вучоба, праца, сьвяты... Годнае чалавечае жыццё, дзе ёсць месца і песьні, і жальбе, але няма месца адчаю. Перадусім, гэта азначае, што нашая гісторыя мае нашмат болей фарбаў, а значыць мусяць існаваць і яе праўдзівыя сьведчаньні.

Доўгі перыяд нашага фотамастацт-

ва звязаны з імем Яна Булгака. Ён першы стаў ня проста фіксаваць, а ствараць. Выкарыстоўваючы розныя тэхналогіі вырабу здымкаў, ён ствараў дадатковую, паралельную рэальнасць...

Шэсьцьдзясят гадоў поўнага зьянення нацыі пасля другой сусветнай вайны сталі гадамі, страчанымі для нашага разуменьня гэтага віду творчасці як сапраўднага мастацтва. Ніхто не зважаў на здымкі прыватнага, звычайнага існавання людзей на адлегласці працягнутае насустрач рукі, сьвятло ад якога даходзіць да нас праз усё завірухі, пажары, доўгія ночы дзесяцігоддзяў...

Здымкі, зробленыя ў 1940—50-гадах майстрам Сяргеем Вішнеўскім, творцам школы Булгака, былі выстаўлены ў Менску ў кавярні “Добрыя мыслі”. Збор здымкаў на выставе ўводзіць нас у далёкі сусвет, па якім можна падарожнічаць бясконца, прынамсі пакуль будзе каму яго берагчы. Гэтая выстава жывапісу і фатаграфікі ўнікальная. Найперш таму, што большыя твораў дакладна датаваныя й атрыбутаваныя. А па-другое, што яны храналагічна дакладна і красамоўна адлюстроўваюць гісторыю Докшыцкага краю часоў міжмір’я, да 1939 і пасля 1944 гадоў.

Здавалася, што гэта ня можа здзівіць. Але падыходзіш да здымкаў цяпер недасяжна далёкіх 1950-х, і цяжка адвесьці вочы ад вачэй тых, хто ўжо ніколі ня будзе гэтакім, як быў. Вырваныя намі з бясконцае Вечнасці і ўзятыя фатаграфіяй у палон бяссэнныя прамяні, здольныя вяртаць сваё магічнае сьвятло да невераемнасці доўга — прынамсі да тае пары, пакуль існуе здымак, пакуль ён сьведама захоўваецца намі.

Творы Вішнеўскага, жывапісца і фатографа, ёсць, пэўна, у кожнага старажыла Докшыцаў. Безліч людзей была з ім асабіста знаёма. Яго ведалі ўсе ня толькі як фатографа, да якога вадзілі дзяцей дзеля здымкаў на добры ўспамін, але і як каларытную асобу, дзіўнага чалавека, які блукаў па вако-



Пакравіцелька Вішнеўскага ў Гнязьдзілаве.

ліцах з мальбертам і фарбамі. Мала хто задумляўся тады над тым, што гэты чалавек стварае тое, праз што будуць ведаць іхні кут. З пажоўклых, часам амаль страчаных выяваў на нас глядзіць эпоха. Ня гэтка страшная, як нам можа ўяўляцца сёння.

Прагу да мастацтва Сяргей Вішнеўскі займеў у дзяцінстве, што прыпала на 20-я гады, на самы “польскі” час.



Гнязьдзілаўцы.

З маленства ён меў магчымасць бачыць абразы й роспісы сьвятыняў у касцёле, куды яго брала з сабою маці. Выявы сьвятых захаплялі, абуджалі фантазію й жаданьне ствараць.

Таленавітага юнака прыкмеціў вядомы тамтэйшы абшарнік, пан Слатвінскі. Дзякуючы яго наму фондушу Сяргей стаў навучэнцам мастакоўскае вучэльні ў Вільні. Затым працягваў вучобу ў Віленскім універсітэце. Гэта быў час яшчэ перад узяднаньнем Заходняй Беларусі з Усходняй. Дзецюком Вішнеўскі паспеў, на шчасьце, спрычыніцца да творчае атмасфэры грунтоўных традыцыяў факультэту мастацтваў Віленскага універсітэту.

Незадоўга да яго на зьяўленьня ў Вільні тым факультэтам кіраваў Фердынанд Рушчыц. У яго вучыўся настаўнік Вішнеўскага – Мар’ян Кулеша, які належаў да слаўтай мастацкай дынастыі віленскіх творцаў. Адначасова з Рушчыцам ва універсітэце працаваў Ян Булгак — аўтар грунтоўных артыкулаў і кніжак пра майстэрства фатаграфіі і эстэтыку сьвятла, стваральнік польскай і беларускай школы фотамастацтва. Жывучы ў Вільні, студэнт Вішнеўскі ня мог не вычуваць і ўплыву самога места, прасякнутага дарэшты характарам прыроды і ўсіх пекных мастацтваў, сьвятасцю й пабожнасцю.

На той, даваенны перыяд прыпадае й росквіт таленту Вішнеўскага як жывапісца. Ягонныя творы добра адлюстроўваюць тагачасныя тэндэнцыі ў віленскай мастацкай школе: грунтоўны малюнак, шчыльная кампазіцыя, аскетичная палітра. Тыпалагічна жывапіс Вішнеўскага вельмі блізкі да твораў Сергіевіча і Сеўрука. У гэтым можна пераканацца на прыкладзе тае экспазіцыі, што была прадстаўленая менскай публіцы. На выставе можна было пабачыць вялікую колькасць партрэтаў людзей рознага веку, жанчынаў і мужчынаў, паноў і падпанкаў. Яны прасякнутыя, аднак, большым псіхалагізмам, чымсьці творы партрэтнага жанру іншых заходнебеларускіх ма-

стакоў. Відавочна, Вішнеўскаму тут паспрыяла практыка фатографа. Лішне казаць, што гэтыя творы не маглі быць паказанья за савецкім часам.

Была і падборка кравідаў з докшыцкіх ваколліцаў. Збольшага гэта даволі банальны жывапіс, які мае, аднак, вялікую цікавасьць для дасьледчыкаў творчасьці мастака. Па гэтых пейзажах можна адсачыць ягоную мастакоўскую эвалюцыю.

Докшыцы, – мястэчка ў Бягомльскім раёне, куды пасьля вайны мастак мусіў вярнуцца, было ўжо ня тым. У Савецкай Беларусі цяжка было знайсці разуменьне сапраўднага майстэрства, і тым больш запатрабаванасьці вольнага мастацтва. Дзеля элементарнага выжываньня Сяргей Вішнеўскі быў вымушаны займацца далёкімі ад мастацтва справамі. Гэта было цяжкім выпрабаваньнем для яго.

Пэўны час Вішнеўскі выкладаў у школе. А выйсьце для свайго творчага імпэту ён знайшоў у створанай ім у Докшыцах фотастудыі. Займала яна прыбудову да аднаго з ацалелых у



Зажынкi.

цэнтры мястэчка старасьвецкіх будынкаў. Каб дабіцца натуральнага асьвятленьня, мастак зладзіў у студыі шклянны дах. Вішнеўскі рыхтаваў для сябе творчую мастацкую майстэрню, пабудаваную па ўсіх правілах, але афіцыйна быў вымушаны займацца фотасправай. У далейшым, калі стала цяжка ўтрымліваць фотастудыю ў невялікім гарадку з бедным пасьля вайны насельніцтвам, Вішнеўскі пачаў браць афіцыйныя мастацка-агітацыйныя замовы. Майстар-жывапісец мусіў вырабляць транспаранты, шылды, плакаты. Але гэта дала шанец быць чалавекам вольным і мець хаця б нейкую магчымасьць зноў займацца працай з фарбамі. З захапленьнем пачынае ён пісаць вядомыя з дзяцінства краявіды, зноў з асалодай акунаецца ў прыроду. Сталы чалавек з душой юнака, ён як сваіх калег і аднадумцаў успрымаў мясцовых падлеткаў, якія цягнуліся да мастацтва, стараўся разам з імі трапіць на эцюды, непасрэдна радаваўся хаця б нейкаму творчаму асяродку. Ён бясконца прагнуў творчай атмасфэры і ўсяляк імкнуўся да яе.

Майстэрня-студыя Вішнеўскага існавала да другой паловы 1960-х — пакуль не пачалася актыўная разбудова гораду. Цяпер на месцы майстэрні стаіць будынак райвыканкаму. Вішнеўскаму ж давялося прыстасаваць пад майстэрню ўласную хату, уставіўшы незвычайна вялікія вокны. Дый увесь двор, сад, расьліны сьведчылі пра тое, што тут жыве мастак. А яшчэ Вішнеўскі ладаваў свой старэнькі ровар мальбертам і самотна кіраваўся ў бок фальварку Гнязьдзілава, да ўлюбёных родных мясьцінаў.

У тыя часы працэс фатаграфаваньня падаваўся нейкім рытуалам. Гэта быў эмацыйны момант для кожнага, хто меў намер зафіксаваць тую ці іншую падзею ў жыцьці. У нязвычайнай атмасфэры студыі, поўнай мудрагелістых прыладаў, мастак падаваўся чараўніком, які нешта варожыць, накінуўшы чорнае палатно на сябе і на вялізную драўляную скрыню-апарат,



Марак.

усталяваны на масіўным драўляным штатыве. Усё гэта стварала асаблівы



Малюнак дзяўчынкі.

псіхалагічны настрой у партрэтаваных.

У залежнасці ад тэмы фатаздымку, фатографы тае эпохі падбіралі дэкарацыі. Імітацыя неба, часам з элементамі архітэктуры на далёкім плане. Каб падкрэсліць прастору, маляваліся галінкі дрэваў. Потым умацоўваліся натуральныя галінкі, якімі аздабляўся перэдні план жывапіснага фону. Гэтыя дэталі надавалі кампазіцыі прасторавасць. Часам, каб дасягнуць найбольшай выразнасці ў выявах, першы план падлогі пасыпаўся пяском або лісьцем.

Фатаграфія схоплівае маўклівае імгненне цяперашняга, сьмяротную непарыўнасць надзеі і чакання ў недаступным розуму дзеянні, выкліканым сьвятлом. Бліскавічка малога часу ў прыцемку гулкага хронасу, фатаграфія мае падабенства з лірычным вершам. Як і верш, яна — завершаны і самадзатковы выток іншага ў чалавечым жыцці, выток, які «замоўленай рысай адлучае абранае імгненне ад плыні часу». «Тут» і «цяпер» робяцца пунктам пачатку...

Фотаздымкам Вішнеўскага ўласціва своеасаблівая кампазіцыйная рэжысура. Мастак знаходзіў развароты галавы, скіраванасць позірку, падкрэсліваў асаблівасці вопраткі, знаходзіў найбольш выразнае асьвятленне. Гэтым творы Вішнеўскага розьняцца ад звычайнага рамесніцтва. На групавых здымках мастак, як сапраўдны дыры-



Партрэт жанчыны.

жор, нібы смакуючы, з пранікнёнасцю кампанаваў сваіх герояў.

Тэхналагічныя асаблівасці фотасправы 1950-х патрабавалі рэтушы, і на фотатворах Вішнеўскага час ад часу можна заўважыць яе прысутнасць. Але гэта зроблена так далікатна, што нават спрактыкаваны чалавек насілу зможа разгледзець майстарскія папраўкі.

Творцу пашчасціла ў шлюбе. З жонкай Антанінай ён пазнаёміўся падчас вучобы ў Вільні. Яна таксама была з Докшыцаў і працавала ў Вільні служанкай. Яна добра разумела мужа, таму праз усё жыццё ў сям'і была гармонія. Да самае сьмерці майстра вабілі людзі з творчым характарам, што адчувалі прыгажосць у жыцці і прыродзе.

Творчая спадчына маэстра Вішнеўскага захавалася ў мностве фоташэ-дэўраў, што па сёння захоўваюцца ў сямейных фотаальбомах — невялікіх, пажоўклых ад часу фотаздымках. Гэтая спадчына вяртаецца. Мы адкрылі яшчэ адно імя. Парадокс, але яно ніколі не было пад забаронаю. Ягоны творчы даробак можна было заўжды пабачыць у саміх Докшыцах, але... Нарэшце надшоў той час, калі мы можам з пэўнасцю ўвесці ў наш культурны ўжытак яшчэ адну постаць, якая лучыць нас з несавецкай беларускай традыцыяй.



Докшыцкія ваколіцы.